

9 ไฟฟ้าจากแม่เมาะ คือต้นทุนสุขภาพ ราคาแพงของชาวบ้าน

เส้นทางการต่อสู้ของชาวแม่เมาะ ปัญหาผลกระทบต่อสุขภาพ
ของประชาชนและต่อสิ่งแวดล้อม จากผลการก่อสร้าง
เหมืองขุดถ่านหินเพื่อนำมาผลิตไฟฟ้า ณ อำเภอแม่เมาะ
จังหวัดลำปาง สามารถสืบย้อนถอยกลับไปได้ตั้งแต่ปี 2497

การก่อสร้างครั้งนั้นทำให้ชาวบ้านกว่า 30,000 คนต้องอพยพ
โยกย้ายจากแหล่งที่อยู่ เพื่อก่อสร้างเหมือง ชาวบ้านที่ยังอยู่
รอบบริเวณเหมืองก็ต้องเผชิญกับมลพิษจากฝุ่นละออง
เถ้าของถ่านหิน แหล่งน้ำปนเปื้อนไปด้วยสารพิษ ตะกั่ว แคดเมียม
ทองแดง และนิกเกิล...

นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพเรียกร้องให้รัฐบาลหันมาตระหนักและนำมิติทางสุขภาพเข้าไปกำหนดไว้ในนโยบาย เพื่อให้เอื้อต่อการมีสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่ดีของคนในสังคม เพราะสังคมไทยได้รับบทเรียนมากเกินพอแล้วที่รัฐดำเนินนโยบายสาธารณะขนาดใหญ่โดยไม่สนใจการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

วิกฤตการณ์น้ำมันในปี 2515 ทำให้การไฟฟ้าฝ่ายผลิตแห่งประเทศไทย (กฟผ.) ลงทุนสร้างโรงไฟฟ้าพลังงานความร้อนที่ใช้เชื้อเพลิงจากการเผาถ่านหินลิกไนต์จำนวน 3 หน่วยขึ้นที่อำเภอแม่เมาะ และในอีก 3 ปีต่อมาก็สามารถผลิตกระแสไฟฟ้าจากหน่วยผลิตแรกได้ ไม่นานก็ขยายหน่วยการผลิตออกไปอีกถึง 11 หน่วย

ตุลาคมปี 2535 เกิดปรากฏการณ์ “ฝนกรด” กระจายฟุ้งรอบ ๆ บริเวณโรงไฟฟ้าแม่เมาะ ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในละแวกรัศมีประมาณ 7 กิโลเมตร พากันล้มหมอนนอนเสื่อ มีอาการหายใจไม่สะดวก คลื่นไส้ วิงเวียนศีรษะ เคืองตาและจูกส่วนในเด็ก ผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ป่วยโรคหัวใจและภูมิแพ้จะมีอาการเจ็บป่วยอย่างเฉียบพลัน ไร่นากว่าครึ่งเสียหายย่อยยับ วัวควายและสัตว์เลี้ยงอื่น ๆ ของชาวบ้านเจ็บป่วยล้มตายเป็นจำนวนมาก

ภาวะ “ฝนกรด” เกิดจากการเผาไหม้ของถ่านหินที่มีคุณภาพต่ำ มีความชื้นค่อนข้างสูง และมีส่วนผสมของกรดกำมะถัน เมื่อนำไปเผาไฟจึงก่อให้เกิดก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ และฝุ่นละอองขนาดเล็กจำนวนมาก

ปัญหาที่พบก็คือโรงไฟฟ้าไม่ลงทุนติดตั้งระบบกำจัดก๊าซเพียงใช้ความสูงของปล่องระบายอากาศเสียออกสู่บรรยากาศชั้นบนเพื่อเจือจางกับอากาศ บวกกับที่ตั้งของโรงไฟฟ้าอยู่ท่ามกลางวงล้อมของหุบเขา ทำให้ก๊าซไม่สามารถระบายออกไปไหนได้ ยิ่งในฤดูหนาว มลพิษกลับลอยต่ำเหนือยอดหญ้า แพร่กระจายไปรอบ ๆ บริเวณใกล้เคียง

ชาวบ้านที่ได้รับผลกระทบจึงรวมตัวเรียกร้องสองข้อหลักๆ คือให้รัฐบาลและ กฟผ. อพยพโยกย้ายชาวบ้านออกไปจากพื้นที่เสี่ยงภัย และในกลุ่มผู้ป่วยให้จ่ายค่าชดเชย

กฟผ. ยอมจ่ายค่าชดเชยให้กับผู้ป่วยในรายละ 5,000 บาท และผู้ป่วยนอกรายละ 1,000 บาท พร้อมค่าเสียโอกาสในการทำงานให้อีกคนละ 100 บาทต่อวัน รวมเป็นเงิน 9 ล้านบาท

กฟผ. แก้ปัญหา “ฝนกรด” ในรอบแรกนี้โดยติดตั้งเครื่องดักก๊าซในหน่วยที่ 4-11 ปิดหน่วยผลิตเก่า 1-3 และสร้างหน่วยผลิตใหม่ที่ 11-13 เพิ่ม ซึ่งเดินเครื่องใช้งานในปี 2538 แต่ก็ซ้ารอยเดิม “ฝนกรด” กลับมาทำร้ายสุขภาพของชาวบ้านอีกครั้ง คราวนี้ กฟผ. ต้องควักกระเป๋าจ่ายเงินชดเชยอีกกว่า 30 ล้านบาทให้ชาวบ้าน

ปัญหา “ฝนกรด” ในรอบที่สองนี้ทำให้ กฟผ. เร่งระดมติดตั้งเครื่องดักจับก๊าซจนครบทุกหน่วยผลิตในปี 2543 ควบคู่ไปกับมาตรการอื่นๆ เช่น ลดกำลังการผลิตในช่วงฤดูหนาวที่มีสภาพอากาศปิด เพื่อลดปริมาณฝนกรด สั่งซื้อถ่านหินคุณภาพดีจากเอกชนมาผสมเพื่อลดกรดกำมะถัน และติดตั้งระบบฉีดพรมน้ำและมันดักฝุ่นยาวประมาณ 800 เมตร เพื่อลดการฟุ้งกระจายของฝุ่นละออง

มีผลศึกษาจากวิทยาลัยการสาธารณสุข จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สสำรวจระหว่างปี 2543-2545 พบว่า ทั้งเด็กและผู้ใหญ่ที่อาศัยโดยรอบบริเวณโรงไฟฟ้าแม่เมาะมีความเสี่ยงต่ออาการโรคระบบทางเดินหายใจมากกว่าพื้นที่อื่น ๆ ในจังหวัดลำปาง 2-3 เท่า อาการที่พบคือ ไอเรื้อรัง มีเสมหะเรื้อรัง หอบหืด และหลอดลมอักเสบ ลักษณะอาการป่วยทั้งหมดล้วนเกิดจากการสัมผัสมลพิษแบบสะสมยาวนาน

ผลศึกษาพบว่า นับแต่มีการติดตั้งเครื่องดักก๊าซปริมาณก๊าซพิษมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่อง แต่บางช่วงเวลาก็มีระดับสูงขึ้นที่ระดับประมาณ 2,000 ไมโครกรัม/ลูกบาศก์เมตร ส่งผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนอย่างเด่นชัด

มาตรการรัฐกับการดูแลผู้ได้รับผลกระทบ

เมื่อมีปัญหา “ฝนกรด” รุนแรง กฟผ. จึงยอมรับข้อเรียกร้องให้อพยพย้ายชาวบ้านออกไปจากพื้นที่เสี่ยงภัย แต่ตั้งข้อแม้ว่าต้องเป็นความประสงค์ของชาวบ้านมากกว่าร้อยละ 80 ผลปรากฏว่า 16 หมู่บ้านใน 4 ตำบลที่ได้รับผลกระทบ เข้าข่ายตามเงื่อนไขเพียง 7 หมู่บ้าน ประกอบด้วยบ้านแม่เมาะระหานี้บ้านหัวฝาย บ้านตง บ้านปางปวย บ้านนาสัก บ้านใหม่รัตนโกสินทร์ และบ้านห้วยเปิด

แต่มติคณะรัฐมนตรีปี 2544 กลับอนุมัติให้โยกย้ายชาวบ้านในหมู่บ้านทางสูงเพียงหมู่บ้านเดียวจำนวน 400 หลังคาเรือน บนเหตุผลที่ว่าหมู่บ้านแห่งนี้เคยอพยพย้ายชาวบ้านโรงเรียน และหน่วยราชการออกไปก่อนหน้านี้แล้วหลายปี

สำหรับการอพยพชาวบ้านในหมู่บ้านอื่นๆ ต้องร้องเพลงรอลูกก่อน ซึ่งเป็นเพลงรอที่ยาวนานจนถึงต้นปี 2547 ปัญหาที่ยังไม่خابไปไหน หนทางรอให้รัฐบาลช่วยเหลือที่ดูเลือนลางนี้

ทำให้ชาวบ้านที่พ่อดีมีฐานะต้องอพยพย้ายหนีออกไปเอง เช่น หมู่บ้านห้วยคิง ปัจจุบันเหลือเพียง 229 ครัวเรือน จากเดิมมีอยู่ถึง 733 ครัวเรือน

ในกลุ่มชาวบ้านที่เจ็บป่วยจากพิษฝนกรด จึงหันไปพึ่งพึ่งกระบวนการศาลสถิตยุติธรรมอีกหนทางหนึ่ง ปี 2546 ผู้ป่วย 3 ราย จากบ้านห้วยฝ้าย ยื่นฟ้องศาลจังหวัดลำปาง เพื่อเรียกเงินค่าเสียหายจากกฟผ.เป็นเงิน 306 ล้านบาท

แต่ด้วยจำนวนผู้ป่วยและผู้เสียชีวิตที่มากขึ้นเรื่อยๆ ทำให้เกิดการรวมกลุ่มของชาวบ้าน ภายใต้สภาเครือข่ายสิทธิผู้ป่วยแม่เกาะ 130 ชีวิต ยื่นฟ้องศาลจังหวัดลำปาง โดยใช้หลักฐานอ้างอิงจากใบรับรองแพทย์โรงพยาบาลราชวิถี ออกให้เมื่อเดือนกรกฎาคม 2546 ระบุว่าผู้ป่วยเป็นโรคปอดอักเสบจากฝุ่นนิวโมโคคิไอซิส และโรคพิษซัลเฟอร์ไดออกไซด์จากมลพิษสิ่งแวดล้อมในบริเวณที่พักอาศัย

ทั้งสองกรณีไม่อยู่ในอำนาจที่ศาลจะประทับฟ้องได้ เนื่องจากคดีนี้ถือเป็นคดีทางการปกครอง ดังนั้นอำนาจในการวินิจฉัยจึงอยู่ที่กระบวนการของศาลปกครอง

ปีเดียวกันสภาเครือข่ายฯ จึงยื่นฟ้องต่อศาลปกครองจังหวัดเชียงใหม่ เรียกค่าเสียหายจาก กฟผ. เป็นจำนวนเงิน 1,086 ล้านบาท ถึงขั้นนี้ศาลปกครองมีมติรับฟ้อง แต่กลุ่มชาวบ้านที่เจ็บป่วยกลับต้องเผชิญกับอุปสรรคสำคัญ คือไม่สามารถชำระเงินค่าธรรมเนียมศาลซึ่งตกคนละ 200,000 บาท รวมเป็นเงินทั้งสิ้น 25,600,000 บาท หรือร้อยละ 2.5 ของยอดเงินที่ชาวบ้านเรียกร้องจาก กฟผ. ได้

สหภาพนายความยื่นมือเข้ามาช่วยเหลือ ร้องต่อศาลปกครองขอยกเว้นค่าธรรมเนียม แต่ศาลไม่อนุญาต สหภาพนายความจึงยื่นอุทธรณ์ต่อศาลปกครองสูงสุด ขณะนี้เรื่องอยู่ระหว่างรอผลการพิจารณา

รัฐบาลชุดปัจจุบันได้แต่งตั้ง พล.อ. ชวลิต ยงใจยุทธ รองนายกรัฐมนตรี เป็นประธานคณะกรรมการแก้ปัญหาหมอกควันพิษ
เกษตรภาคเหนือ ซึ่งรวมปัญหาแม่เกาะด้วย วันที่ 13 สิงหาคม 2546 คณะอนุกรรมการฯ มีมติให้ พล.อ. ชวลิต นำเรื่องเสนอคณะรัฐมนตรี
อนุมัติอพยพโยกย้าย

สภาเครือข่ายสิทธิผู้ป่วยแม่เกาะ แถลงถึงผลกระทบตลอดระยะเวลา กว่า 10 ปี ว่า

- พื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากฝุ่น กลิ่น เสียง และแรงสั่นสะเทือน กว้างถึง 5 ตำบล 17 หมู่บ้าน รวม 8,442 ครัวเรือน จำนวนประชากร 19,572 คน
- มีชาวบ้านขอรับการรักษากับแพทย์เฉพาะทางมากกว่า 2,800 คน
- ชาวบ้านบางส่วนมีอาการเจ็บป่วยเรื้อรัง และเสียชีวิตด้วยโรคทางเดินหายใจมากกว่า 100 ราย

(จาก หนังสือพิมพ์ผู้จัดการรายวัน 1 ธันวาคม 2546)

ชาวบ้านจาก 3 หมู่บ้าน พร้อมเงินชดเชย ถือเป็นโครงการนำร่อง ได้แก่ บ้านห้วยฝ้าย บ้านห้วยเป็ด และบ้านห้วยคิง

ปรากฏว่าถึงต้นเดือนมกราคม 2547 กระทรวงพลังงานกลับสั่งการตั้งคณะกรรมการสำรวจความคิดเห็นของชาวบ้านในหมู่บ้านต่างๆ ซ้ำอีกครั้ง เพื่อยืนยันข้อมูลความต้องการอพยพย้ายออกไปจากที่อยู่อาศัยเดิมของชาวบ้าน เพื่อจะนำข้อมูลที่ไต่ไปพิจารณาประกอบร่วมกับชุดของ พล.อ. ชวลิต ก่อนเสนอให้คณะรัฐมนตรีพิจารณาต่อไป

เส้นทางการต่อสู้ของชาวบ้านแม่เกาะ จึงต้องร้องเพลงรอให้ถึงวันที่คณะรัฐมนตรีมองเห็นความสำคัญ แล้วเร่งลงมือสะสางปัญหาโดยเร็ว จนถึงเดือนเมษายน 2547 วันนั้น ก็ยังไม่ถึง

เรื่องโรงไฟฟ้ากับผลกระทบต่อสุขภาพสังคม เราควรก้าวต่อไปอย่างไร?

ดร. เทียนไชย จงพีร์เพียร ประธานอนุกรรมการการพยากรณ์ความต้องการไฟฟ้า ในคณะกรรมการพิจารณานโยบายพลังงาน ระบุตัวเลขต้นทุนโรงไฟฟ้าถ่านหินอยู่ที่ 276,276 ล้านบาท ส่วนต้นทุนโรงไฟฟ้าพลังงานก๊าซอยู่ที่ 320,614 ล้านบาท

ถ้าอนุญาตให้ก่อสร้างโรงไฟฟ้าถ่านหิน ตลอดอายุของโรงไฟฟ้าจะสามารถประหยัดพลังงานได้ถึง 53,388 ล้านบาท อีกนัยหนึ่งนั่นคือ โรงไฟฟ้าถ่านหินมีค่าต้นทุนเชื้อเพลิงต่ำสุดคือ 0.05 บาทต่อหน่วย เมื่อเทียบกับก๊าซธรรมชาติ 1.15 บาทต่อหน่วย และน้ำมันเตา 1.94 บาทต่อหน่วย

แต่การคำนวณตัวเลขต้นทุนทางด้านพลังงานต่าง ๆ ตามที่กล่าวอ้างมานี้ รัฐกลับละเลยต้นทุนทางสังคมและต้นทุนทางสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นต้นทุนที่ชาวบ้านต้องแบกรับผลกระทบโดยประเมินค่ามิได้

ดังรายงานผลการคำนวณต้นทุนสุขภาพจากการผลิตไฟฟ้าแม่เมาะ ที่นิตยสารโลกสีเขียว ฉบับเดือนพฤศจิกายน - ธันวาคม 2546 ระบุว่า มีการศึกษาไว้ตั้งแต่ปี 2538 ว่าสูงถึง 1.26 บาทต่อหน่วย นั่นหมายความว่า **ต้นทุนสุขภาพมีมูลค่าสูงกว่าการผลิตไฟฟ้าจากถ่านหินอย่างชัดเจน**

ตัวเลขนี้ยังไม่นับรวมผลกระทบต่อสุขภาพทางกายและจิตใจของชาวบ้านในระยะยาวเข้าไปด้วย

มีแนวโน้มว่า รัฐบาลไทยต้องขยับขยายวางแผนการใช้พลังงานไฟฟ้าให้มากขึ้นกว่าเดิม เพื่อรองรับแผนการพัฒนาทางด้านอุตสาหกรรมของประเทศ สังคมได้พูดถึงบทเรียนราคาแพงแสนแพงจากแผนพัฒนาประเทศซ้ำแล้วซ้ำเล่าว่า นับวันก็ยิ่งทำลายต้นทุนทางสังคมแทบไม่เหลือ

“นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ” ที่เสนอโดยองค์การอนามัยโลก เริ่มปรากฏเป็นข้อเสนอในวงกว้าง เพื่อให้ผู้บริหารประเทศต้องกลับไปทำความเข้าใจเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญในมาตรา 76 ที่กำหนดให้รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดนโยบาย

นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพเรียกร้องให้รัฐบาลหันมาตระหนักนำมิติทางสุขภาพเข้าไปกำหนดไว้ในนโยบาย เพื่อให้เอื้อต่อการมีสิ่งแวดล้อมและสุขภาพที่ดีของผู้คนในสังคม เพราะสังคมไทยได้รับบทเรียนมากเกินไปแล้วที่รัฐดำเนินนโยบายสาธารณะขนาดใหญ่โดยไม่สนใจการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

กรณีโรงไฟฟ้าแม่เมาะจึงถือเป็นอีกบทเรียนสำคัญ ที่สะท้อนมุมมองปัญหาทางด้านสุขภาพและสิ่งแวดล้อมไว้ได้อย่างชัดเจนยิ่งนัก

